

ТЕОРИЈА И ИНТЕРПРЕТАЦИЈА

(*Теорија и интерпретација Зборник радова у часи Александра Илића.*
Уредник Миодраг Лома)

Теорија и интерпретација. Зборник радова у часи Александра Илића, који је уредио проф. др Миодраг Лома, састављен је од четрнаест радова у којима су освeтљени различити аспекти дела угледног бохемисте, професора Филолошког факултета, преводиоца и критичара Александра Илића. Подељен је у три целине, насловљене *Теорија, Интерпретација и Александар Илић*.

Уредник *Зборника* Миодраг Лома сабрао је ауторе од којих једни у својим радовима из различитих аспеката описују и тумаче допринос Александра Илића као наставника, преводиоца, критичара итд., док други посредно говоре о професору Илићу бавећи се темама којима се он бавио, чиме је показана како „интелектуална блискост међу људима“ тако и „дух академске заједнице“ (М. Шукало).

Први одељак, насловљен *Теорија*, састављен је од три текста теоријских разматрања. Текст Младена Шукала *Сјайиус савремене теоријске мисли у образовном процесу*, којим почиње овај одељак, и цео *Зборник*, поставља оквир у којем ваља посматрати ову књигу. М. Шукало проблемски се бави увек актуелном темом позиције књижевности и њене теорије у општем образовању. Ако се однос према књижевности успоставља током основног и средњег образовног циклуса, Шукало, међутим, уочава да у то образовање нису укључени значајни теоријски доприноси у науци, између осталог, о књижевности руског формализма, чешког и француског структурализма – у чему је Александар Илић дао посебно значајан допринос и својим истраживачким и критичким радом, као и својим преводима. Отуда Шукало поставља кључно питање: како може да функционише настава књижевности заснована на традиционалним и, у појединим случајевима, превазиђеним категоријама, и како уопште функционише настава књижевности у образовању, када савремени токови тумачења књижевности и књижевних дела ван образованог система показују сасвим другачију слику? У том светлу, *Зборник* добија додатну вредност као преглед конкретних достигнућа конкретног аутора у српској књижевности, и показује богатство могућности и доступност значајног сегмента у књижевној теорији на српском језику за које је заслужан управо рад Александра Илића.

Следећа два рада у овом одељку су текст Новице Милића *Дон Кихот и књижевност*, који полази од сећања на предавања проф. Александра Илића о европској ренесансној књижевности, а проучава Сервантесов роман *Дон Кихот* из угла рађања модерног романа; као и текст Давора Дукића *Још једном о проблемима књижевне историје: Водичка – Гиљен – Перкинс*, који се бави проблемима књижевне историје са теоријског становишта на основу радова угледног чешког структуралисте Феликса Водичке. Аутор за полазиште узима сопствено првобитно занемаривање чињенице да је преводилац тог аутора био управо Александар Илић. Овај елемент Дукићевог текста треба читати као неку врсту коментара уз текст Младена Шукала, али и као неку врсту уводне напомене уз први текст трећег одељка, у којем се Зоран Живковић бави преводилачким радом Александра Илића, о чему ће касније бити речи.

Други део *Зборника*, насловљен *Интерпретација*, састављен је од пет текстова. Ту су укључене интерпретације које по духу и тематици захватају оквире у

којима се кретао Александар Илић: Бранко Ђ. Тошовић пише текст *Андрић и руска књижевност*; следи текст Слободана Грубачића *Орфеј у Прају: лутка и анђео у поезији Рајнера Марије Рилкеа*; Мирослав Топић и Петар Буњак расправљају *О Сјенкјевичевом 'Светионичару'*, још једном“; Александар Н. Илић пише текст *Одјеци ренесансне поезије у барокном сјеву Осман*. Издвајамо текст *Проблеми сценске актуализације у комедијама Вацлава Хавела*, у којем Петар Б. Грујичић пише о драмама Вацлава Хавела „као истакнутим изданицима такозване дисидентске драматургије“, уз посебан осврт на утицај Хавела на српски театар. Описујући комплексну повезаност различитих аналитичких нивоа, аутор скреће пажњу и на важну улогу коју је у новијој историји позоришног живота у Србији, и то не само као преводилац и посредник, одиграо Александар Илић, као и на допринос који је Илић дао на плану презентације, популаризације и тумачења Хавелових комедија и драматургије.

Трећи и најзначајнији део *Зборника*, насловљен једноставно *Александар Илић*, састављен је од шест текстова. То су текстови о различитим аспектима дела А. Илића: Зоран Живковић у тексту *Преводилац и заборав* пише о Илићу као преводиоцу, упућује на његових двадесет и осам превода са чешког језика, истиче значај тих превода у богаћењу српске културе, и описује како је професор Илић, као одличан познавалац чешке књижевности и културе, бирао дела које ће преводити и коментарисати. Професор Александар Илић, наглашава аутор, „располагао је ерудитском упућеношћу и у чешку и у српску културу у најширем смислу, у распону од уметности, преко низа хуманистичких дисциплина, до науке и политике“. На крају рада аутор даје хронолошки уређену библиографију Илићевих превода. Овај чланак отвара питање односа наше културе према дисциплини која представља један од њених темеља, бацајући ново светло на проблем „заборава на преводиоца“ споменут у раду Давора Дукића у првом одељку *Зборника*. Следи рад Корнелија Кваса *Реалистичка мотивација, актуализам и њосибелизам* посвећен проблемима приказивања стварности у књижевности, који за полазну тачку узима ставове Александра Илића о реалистичкој мотивацији. Квас развија опозицију између двеју темељних оријентација: актуализма (по којем стварност има онтолошки примат над осталим могућним световима) и њосибелизма (по којем су сви светови равноправни), и успостављене дистинкције користи за упоредну анализу *Госпође Бовари* Гистава Флобера и *Сийничарнице „Код срећне руке“* Горана Петровића. Овај рад својим синтетичким повезивањем свих нивоа расправе о реализму (теоријског, историјског, компаратистичког, критичког) одаје почаст Александру Илићу као проучаваоцу који је и сâм таквом повезивању тежио и остваривао га на различите начине.

Средишњи део овог одељка у *Зборнику* чине два текста који се баве кључним делом Александра Илића, *Славуј и кавез*, из 2009. године. Предраг Бребановић у обимном тексту под насловом *Црна књића авангарде*, прави портрет А. Илића из угла његових књига о авангарди и његовог бављења авангардом. Аутор полази од књиге *Кавез и славуј* као Илићевог средишњег списка и приступа пре свега темама везаним за уметничку авангарду и идеологију, којима се Илић бавио у докторској дисертацији из осамдесетих година и у низу других радова из ранијег периода. Бребановић се такође бави Илићевим настојањем да из аналитичког приступа уметничким авангардама осветли и афирмише српско национално питање, које аутор овог текста излаже серији критичких приговора. Пратећи Илићеву еволуцију кроз историјске контексте његове комуникације са актерима интелектуално-политичке сцене на левици, Бребановић промене у Илићевом односу према искуственом материјалу и истакнутим личностима интелектуално-политичке историје тумачи као идеолошки и утилитарно мотивисане. Други, овоме насупрмни текст, обима преко двадесет ауторских страница, који у својеврсном диптиху исписује Вук М. Петровић

под насловом *Полиџика чехословачке авангардне поезије* такође се бави књигом *Кавез и славуј*, политиком чехословачке авангардне поезије, и Илићевим критичким увидима. Иако у споју поетичке и идеолошке анализе авангардне поезије која је током 20. века настајала у Чехословачкој аутор препознаје не само Илићев стручни етос, него и један од основних квалитета његове књиге, па и целокупног институционалног и јавног ангажмана, аутор не пропушта да очи ни сложености које таква аналитичка позиција собом носи. Сложеност се тиче покушаја да се при описаној интеграцији за аксиолошки (књижевно-критички и књижевно-историјски) критеријум узме онај тип либералне идеологије који своју естетику заснива на „аксиоматској тврдњи да је аутентична култура демократска, а да је тоталитарна култура лажна“. Захваљујући прецизном раздвајању различитих равни могућних расправа, рад представља изузетно подробну и поуздану интерпретацију за нашу средину изузетно значајног и репрезентативног књижевно-научног остварења какво је *Кавез и славуј*.

Ова два текста, сваки на свој, често полемичан начин, прате различите синхроне и дијахроне повезаности унутар епохе чији су полемички одједи и данас присутни, о чему и сами ови текстови недвосмислено сведоче. Док Бребановић у изузетно оштром закључку текста, у којем на основу одређених, по мишљењу овог рецензента непродубљених увида тврди да је „творац *Кавеза и славуја* маргинализовао уметност, удалио се од највреднијих аспеката сопственог рада, довео у питање властите заслуге, занемарио заједничку историју словенских народа, потценио југословенску модернизацију...“, аутору књиге *Кавез и славуј* недостатак „самилости према авангардистима и разумевања за заљубљеност уметника у револуцију“ пребацује са управо таквим „недостатком самилости и разумевања“ какво сâм прекоревач, дотле Петровић тумачи свеукупну Илићеву критичку личност „у знаку лично усвојеног и оствариваног слободољубља које подједнако уважава артистичку и моралну слободу као суштинске црте човечности, не доноси једностране идеолошке судове, него идеје проверава по њиховом конструктивном или деструктивном упливу на уметничку слободу обликовања“.

Предраг С. Мирчетић у тексту *Сањар Ђоџо у Пазолинијевом Декамерону* чита Пазолинијеву интерпретацију Бокача на маргинама предавања Александра Илића, служећи се Илићевим читањима Бокача да заснује анализу ероса у *Декамерону* на тумачењима свога професора. Мирчетић илуструје Пазолинијеву тезу да „еротски елементи увек имају културни и политички смисао“, успостављајући специфичну везу између Илићевих тумачења и Пазолинијеве реинтерпретације Бокачовог поимања љубави.

Последњи рад у овом одељку, рад који својим поставкама представља и идејну завршницу целог *Зборника*, јесте текст његовог уредника, Миодрага Ломе, под насловом *Александар Илић и сџрукџурализам Јана Мукаржовског*, студија од педесетак ауторских страница. Лома пише о Александру Илићу као проучаваоцу и преводиоцу структуралистичких радова Јана Мукаржовског, и даје детаљан и систематичан приказ Илићевог вредновања структуралистичке теорије и њене интерпретативне праксе у делу Јана Мукаржовског. У промишљеном приступу Илићевим текстовима, Лома уочава два становишта у Илићевом критичком приступу и доследно их прати и интерпретира, доказујући како оправданост Илићевог двоструког приступа Мукаржовском тако и комплементарност његова два становишта. Полазећи од Илићевог посредовања структурализма Мукаржовског, као и Илићевог објашњења зависности Мукаржовског од руског формализма, аутор заостаје на ограничавајућим тачкама у оквиру формалистичко-структуралистичких теоријских и естетичких поставки, како би могућност њиховог научно и херменевитички утемељеног превазилажења на увидима које доносе Рене Велек, у младости

блиски сарадник Мукаржовског, с једне стране, или Никола Милошевић, са друге. Лома оцењује као књижевнокритички релевантно Илићево хуманистички-либерално просуђивање авангардне традиције, разматрајући у истим оквирима и смисао тумачења Николе Милошевића и његових закључака да су апорије иманентне самој структуралистичкој визури.

У овом *Зборнику*, анализа научне делатности Александра Илића постаје својеврстан критички приказ историје једног дела модерних кретања у књижевности и модерних теорија књижевности у српској култури, нарочито у последњим деценијама 20. века. Уредник Миодраг Лома сачинио је од *Зборника* дело у којем се анализирају становишта Александра Илића као књижевног теоретичара који је изузетно добро познавао чешки структуралистички приступ проучавању књижевности, и пре свега, чешка авангардна кретања. Цео *Зборник* организован је око идеје да се ослика грађење једне књижевнотеоријске позиције која је у одређеном периоду била од великог значаја за развој књижевности и мисли о књижевности у Србији и Југославији, да се укаже на место које у том процесу заузимају преводи и интерпретације у српској и југословенској стручној јавности, да се дотакне питање односа и размена идеја и поставки различитих теоретичара као елемената у развијању књижевног мишљења, и да се прикаже разноврсност погледа на проучавано раздобље у данашње време. Тиме је дат значајан допринос проучавању мисли о књижевности у српској култури.

Др Александра Манчић

Институт за књижевност и уметност
aleksandra.mancic@gmail.com

Примљен: 1. марта 2022. године

Прихваћен за штампу априла 2022. године

UDC 821.163.41.09(049.32)

О НАЈМЛАЂИМ КЊИЖЕВНИМ ЈУНАЦИМА

(Драгана Вукићевић. *Бебе у њосћељици књижевности*. Крагујевац: ФИЛУМ, 2021, 164 стр.)

Књига *Бебе у њосћељици књижевности* Драгане Вукићевић састоји се од осам поглавља (*Емброн, Просветиљски, религиозни и фолклорно-патријархални концепти, Виријелне бебе, Мршворођенчад и нерођенци, Бебе најраде и бебе казне – ошледало и залог будуће, Чедовишћа, Бебе макине, сајбер бебе, бебе шифре, У жанровској њосћељици*) у којима се спектар фикцијских беба прати у различитим етапама „остварености“ и различитим онтолошким статусима (жељена беба, ембрион, рођена беба, мртва беба), различитим социјалним статусима (патријархално окружење, савремени урбани амбијент), стилским формацијама (фолклор, просветитељство, класицизам, реализам, модерна, авангарда, постмодерна), жанровским „постељицама“ и дискурзивним праксама (балада, бајка, басна, идила, проповед, пасторала, роман, приповетка, реклама итд.), уметностима (визуелне, текстуалне).

На највишем структурном нивоу, бебе се посматрају као подтип јунака тромплеја – оних чији је онтолошки статус бивалентан, то јест, јунака који истовремено припадају различитим равнима постојања и који границе међу тим равнима